Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, ECLI:CZ:NS:2011:29.CDO.1567.2009.1

Číslo: 130/2011

Právní věta:

Promlčení nebo zánik práv ze zajišťovací směnky nemá podle čl. I. § 89 zákona č. 191/1950 Sb. bez dalšího za následek vznik nároku na vydání směnečného obohacení.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.04.2011

Spisová značka: 29 Cdo 1567/2009

Číslo rozhodnutí: 130

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Směnky

Předpisy: čl. I § 89 předpisu č. 191/1950Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 5. 3. 2008 M ě s t s k ý s o u d v Praze zamítl žalobu, jíž se žalobkyně domáhala po žalovaném zaplacení částky 1 500 000 Kč (výrok I.) a rozhodl o nákladech řízení (výrok II.).

Soud prvního stupně – odkazuje na ustanovení čl. I. § 89 odst. 1, 2 zákona č. 191/1950 Sb. (dále jen „směnečný zákon“) – uzavřel, že žalobou uplatněný nárok na vydání směnečného obohacení (získaného podle tvrzení žalobkyně tím, že žalovaný nevrátil jejímu právnímu předchůdci, zemřelému manželovi žalobkyně Ing. J. H., poskytnutou půjčku ve výši 1 500 000 Kč a nezaplatil ani směnku vlastní vystavenou žalovaným ve prospěch Ing. J. H. k zajištění této pohledávky, přičemž práva ze směnky se již promlčela) není důvodný.

Přitom zdůraznil, že k obohacení na straně směnečného dlužníka ve smyslu ustanovení čl. I. § 89 odst. 1 a 2 směnečného zákona může dojít jen tehdy, přijme-li od majitele směnky za vznik svého směnečného závazku protihodnotu. Měla-li v daném případě směnka sloužit jen k zajištění pohledávky ze smlouvy o půjčce, nelze mít uvedený předpoklad za splněný, neboť žalovaný za vstup do směnečného závazku od majitele směnky „přímou“ protihodnotu nepřevzal.

V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 10. 9. 2008 k odvolání žalobkyně potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (první výrok) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (druhý výrok).

Odvolací soud přitakal závěrům soudu prvního stupně, dodávaje, že směnečné obohacení nemůže spočívat pouze v tom, že výstavce nebo příjemce směnky v důsledku jejího neuhrazení drží směnečnou sumu. Právo na vydání směnečného obohacení je právem na náhradu poskytnutého plnění, jehož protiplněním měla původně být úhrada promlčené směnečné pohledávky.

Za opodstatněné neměl odvolací soud ani výhrady žalobkyně, podle kterých jí bylo postupem soudu prvního stupně upřeno právo vyjádřit se ke změně v obsazení soudu. Postup, podle kterého předseda Městského soudu v Praze určil, že danou věc z důvodu dlouhodobé nepřítomnosti soudce JUDr. P. T. (jemuž byla věc původně v souladu se schváleným rozvrhem práce přidělena) projedná a rozhodne JUDr. J. J., odpovídá ustanovením § 44 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, a § 36 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, a „nebylo na místě, aby se k němu žalobkyně jakkoliv vyjadřovala".

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., uplatňujíc dovolací důvod uvedený v ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Zásadní právní význam napadeného rozhodnutí přitom dovolatelka přisuzuje řešení otázky, zda lze aplikovat ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona na „institut směnky se zajišťovací funkcí".

Podle dovolatelky není právní názor zastávaný soudy nižších stupňů, v jehož důsledku jsou z uplatnění práva na vydání směnečného obohacení vyloučeni majitelé zajišťovacích směnek, správný. Jediným zákonem výslovně zakotveným předpokladem pro přiznání práva na vydání směnečného obohacení podle ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona je existence obohacení výstavce směnky na škodu jejího majitele. Pro posouzení, zda byl tento předpoklad v konkrétním případě naplněn, je pak sice podstatné, jestli směnečný dlužník obdržel v souvislosti se vznikem jeho směnečného závazku hodnotu, kterou následně nevydal, tato hodnota však není poskytována jako přímá protihodnota (odměna) za vstup do vztahu směnečného, ale představuje plnění, jež se směnečnému dlužníkovi dostalo v příčinném vztahu, jež byl bezprostředním důvodem emise směnky. Opačný výklad podle přesvědčení dovolatelky odporuje smyslu a účelu zákonné úpravy institutu směnečného obohacení a činí jej v zásadě obsolentním.

V intencích výše uvedeného dovolatelka usuzuje, že vystavil-li žalovaný v posuzované věci směnku k zajištění řádného splnění závazku vrátit půjčku, jež mu byla majitelem směnky poskytnuta, je převzetí půjčené částky přesně tím obohacením, k jehož vydání je ve smyslu ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona žalovaný (v situaci, kdy na půjčku ani na směnku nebylo nic zaplaceno a kdy se práva ze směnky již promlčela) povinen.

Dovolatelka dále namítá, že řízení je postiženo zmatečnostní vadou podle ustanovení § 229 odst. 1 o. s . ř., když v průběhu řízení před soudem prvního stupně došlo ke změně v osobě soudce, jemuž byla věc přidělena k projednání a rozhodnutí, přičemž dovolatelka se o této skutečnosti dozvěděla (vzhledem k tomu, že soud prvního stupně rozhodl ve věci podle ustanovení § 115a o. s. ř. bez nařízení jednání) až v okamžiku, kdy jí byl doručen rozsudek. Dovolatelka přitom nebyla poučena o právu vyjádřit se k osobě soudce, navíc postupem soudu prvního stupně jí bylo toto právo odepřeno.

Proto dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud shledává dovolání přípustným dle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., přisuzuje zásadní

právní význam napadeného rozhodnutí výkladu ustanovení čl. I. § 89 odst. 1 směnečného zákona.

Dovolání není důvodné.

Nejvyšší soud především neshledává důvodnou námitku, podle níž je řízení – v situaci, kdy dovolatelce mělo být v rozporu s ustanovením § 15a odst. 1 o. s. ř. upřeno právo vyjádřit se k osobě soudce, jemuž byla věc přidělena k projednání a rozhodnutí – postiženo zmatečnostní vadou.

Závěr, podle kterého nedostatek poučení podle ustanovení § 15a odst. 1 o. s. ř. nepředstavuje vadu, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud učinil již v rozsudku ze dne 17. 5. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2520/2004 (uveřejněném v časopise Soudní judikatura číslo 8, ročník 2005, pod číslem 121). Tam vysvětlil, že neposkytne-li soud za řízení účastníkům poučení o tom, že mají právo vyjádřit se k osobám soudců a přísedících, kteří mají podle rozvrhu práce věc projednat a rozhodnout, má to pouze za následek, že účastník může během řízení uplatnit námitku podjatosti i po prvním jednání, kterého se zúčastnil soudce (přísedící), o jehož vyloučení jde, popřípadě po uplynutí lhůty 15 dnů počítané ode dne, kdy se o důvodu vyloučení dozvěděl nebo kdy tento důvod vznikl. V době, kdy bylo ve věci rozhodnuto, nepřichází vznesení námitky podjatosti (§ 15a odst. 3 o. s. ř.) v úvahu a ani není (nemůže být) procesně významné, zda byla splněna poučovací povinnost podle ustanovení § 15a odst. 1 o. s. ř., ale jen to, zda ve věci rozhodl vyloučený soudce (přísedící). Námitku, že rozhodnutí soudu prvního stupně vydal vyloučený soudce, přitom dovolatelka v průběhu řízení nevznesla a takový závěr se nepodává ani z obsahu spisu.

Jelikož jiné vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se dále – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení čl. I. § 89 odst. 1 směnečného zákona výstavce nebo příjemce, jejichž směnečný závazek zanikl promlčením nebo tím, že nebyl včas vykonán úkon potřebný k zachování směnečného nároku, zůstávají majiteli směnky zavázáni, jen pokud se na jeho škodu obohatili.

Institut tzv. směnečného obohacení, upravený v citovaném ustanovení, je právní teorií pojímán jako nárok, který je sice založený na právu směnečném, svou povahou však jde o nárok samostatný a ze směnky jen odvozený (srov. např. Kovařík, Z., Směnka a šek v České republice, 5. vydání, Praha: C. H. Beck 2006, str. 288 – 290, nebo Kotásek, J., Směnečné právo, komentář k čl. I zákona směnečného a šekového, 1. vydání, Prospektrum, 2006, str. 263, ze starší literatury pak např. Karol Kizlink, Ján Spišiak, Zmenkové právo podĺa zákona č. 255/1941 Sl. z., str. 445 – 454).

Jeho účelem je snaha zamezit nepřiměřeně tvrdým dopadům do majetkových poměrů majitele směnky, jež v některých případech může vyvolat zmeškání promlčecích či prekluzivních lhůt stanovených směnečným zákonem k výkonu práv ze směnky. Podstata institutu směnečného obohacení přitom spočívá v tom, že majitel směnky, jehož právo se promlčelo nebo zaniklo prekluzí (tím, že nebyly vykonány včas zachovací úkony), se může po výstavci nebo příjemci směnky, kteří by se tím na jeho úkor obohatili, přesto domoci náhrady zaniknuvších nebo promlčených směnečných práv z jiného titulu (směnečného obohacení).

Předpokladem vzniku nároku na vydání směnečného obohacení je, jak plyne z dikce ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona, skutečnost, že výstavce nebo příjemce směnky se ke škodě majitele

směnky, jehož práva se promlčela nebo zanikla, obohatili. Obohacení přitom nelze spatřovat pouze v promlčení (popřípadě zániku) směnečné pohledávky, v jehož důsledku nedojde ke zmenšení majetku směnečného dlužníka. V takovém případě by totiž úprava, podmiňující vznik nároku na vydání směnečného obohacení výše uvedeným způsobem (tj. existencí obohacení ke škodě majitele směnky, nikoliv jen tím, že práva ze směnky se promlčela či zanikla), zcela postrádala smysl a právo na vydání směnečného obohacení by bylo dáno bez dalšího vždy, když dojde k promlčení nebo zániku práv ze směnky.

Obohacení výstavce nebo příjemce směnky ve smyslu ustanovení čl. I. § 89 odst. 1 směnečného zákona musí mít charakter pozitivní a spočívá, jak také správně dovodily soudy nižších stupňů, v majetkové hodnotě, kterou obdrželi za převzetí směnečného závazku výstavce nebo příjemce směnky, aniž by sami byli nuceni poskytnout (v důsledku nezaplacení směnky) jeho protihodnotu. Jinak řečeno, pro závěr, zda se směnečný dlužník promlčením nebo zánikem svého závazku ze směnky na úkor majitele směnky obohatil, bude určující srovnání hodnoty plnění, které dlužník při převzetí směnečného závazku obdržel, s hodnotou plnění, které v souvislosti se směnečným vztahem jeho účastníkům sám poskytl (srov. obdobně ve starší judikatuře rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. 4. 1933, sp. zn. Rv II 758/31, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí nejvyšších stolic soudních Čs. republiky, kterou uspořádal Dr. F. Vážný, pod číslem 12527).

Obdrženou hodnotou, jež může založit obohacení směnečného dlužníka, přitom vskutku podle ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona nemusí být (jak správně dovozuje dovolatelka) jen „přímá“ odměna (úplata) poskytnutá směnečnému dlužníkovi za převzetí jeho směnečného závazku (k takovým situacím ostatně v praxi ani běžně nedochází). Bude za ni nutné považovat nepochybně jakékoliv plnění – ať již půjde přímo o peněžní prostředky nebo plnění mající nepeněžitou povahu (např. v podobě zboží, postoupené pohledávky apod.), které výstavce nebo příjemce směnky na základě právního poměru účastníků směnečného vztahu, jenž byl důvodem k vystavení, popřípadě přijetí směnky, obdrželi.

O obohacení na úkor majitele směnky bude ovšem možné ve všech případech, kdy směnečný dlužník obdrží při vystavení nebo akceptaci směnky konkrétní plnění, uvažovat – se zřetelem k tomu, že zákon spojuje vznik nároku na vydání směnečného obohacení s okamžikem promlčení nebo zánikem práv ze směnky – jen tehdy, bude-li důvodem jeho vzniku výlučně skutečnost, že majitel směnky pozbyl svého nároku v důsledku promlčení nebo zmeškání zachovacích úkonů.

Podle tvrzení žalobkyně se měl v posuzovaném případě žalovaný obohatit na úkor původního majitele směnky v důsledku promlčení práv ze směnky, kterou žalovaný dle ujednání účastníků směnečného vztahu vystavil k zajištění pohledávky ze smlouvy o půjčce, přičemž obohacení mělo být představováno právě plněním, které původní majitel směnky žalovanému na základě této smlouvy poskytl (tj. půjčenou částkou 1 500 000 Kč).

Promlčení práv ze směnky, jejímž účelem dle dohody účastníků bylo zajistit splnění jiného závazku, ovšem ke vzniku obohacení směnečného dlužníka ve smyslu ustanovení čl. I. § 89 směnečného zákona bez dalšího vést nemůže. Zajišťovací směnka představuje pouze prostředek náhradního uspokojení zajištěné pohledávky a stejně tak, jako plněním na zajišťovací směnku nedochází k zániku zajištěné pohledávky (k tomu srov. důvody rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem 77/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), nemůže mít ani opačně nezaplacení takové směnky žádný vliv na existenci zajištěné pohledávky. Promlčením práv ze zajišťovací směnky (či jejich úplným zánikem) tedy není samo o sobě nikterak dotčeno právo věřitele domáhat se uspokojení směnkou zajištěné pohledávky a o vzniku obohacení na straně směnečného dlužníka nelze v této souvislosti uvažovat. To přitom platí i tehdy, je-li promlčena také směnkou zajištěná pohledávka; v takovém případě má totiž skutečnost, že dlužník i nadále drží hodnotu, kterou při vzniku závazkového vztahu, jež byl podkladem pro vystavení směnky, obdržel, bezprostřední původ

nikoli v nezaplacení směnky, ale v promlčení směnkou zajištěné pohledávky.

Lze tedy uzavřít, že promlčení nebo zánik práv ze zajišťovací směnky nemá podle čl. I. § 89 směnečného zákona bez dalšího za následek vznik nároku na vydání směnečného obohacení.

Závěr odvolacího soudu, podle kterého žalobkyni v posuzovaném případě právo na vydání směnečného obohacení vůči žalovanému nevzniklo, je tak správný.

Jelikož se dovolatelce prostřednictvím uplatněného dovolacího důvodu správnost právního posouzení věci odvolacím soudem zpochybnit nepodařilo, Nejvyšší soud dovolání podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.